

УДК 314.7

Н. В. Ушенко

МІГРАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ: МОТИВАЦІЙНО-ПОТРЕБОВИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті висвітлено кількісні параметри демографічної основи міграційного потенціалу України, визначено залежність міграційної поведінки населення від особистих потреб, окреслено пріоритетні напрями регулювання міграційних процесів засобами державної політики.

Ключові слова: міграція, міграційний потенціал, сальдо міграції, міграційна поведінка, потреби, установки, міграційний рух, державна політика.

Summary. The quantitative parameters of demographic fundamentals of migration potential of Ukraine, the dependence of the migration behavior of the population from personal needs were investigated in this article and outlined priority areas of regulation of migration processes through public policy.

Key words: migration, migration potential, net migration, migration behavior, requirements, installation, migration movement, public policy.

Постановка проблеми. Одним із важливих чинників, які зумовлюють зміну чисельності населення країни та його перерозподіл між окремими регіонами і населеними пунктами, є міграції населення. Трансформаційні процеси в економіці України, обтяжені світовою фінансово-економічною кризою, в основному і визначили обсяги та особливості міграційних процесів серед населення. На регіональному рівні міграція виступає другим за значенням після природного руху джерелом формування працездатного населення, що безпосередньо впливає на перебіг демографічних процесів. Вплив міграції працездатного населення на розвиток економіки та соціальної сфери відбувається одночасно у декількох напрямках, що спричиняє кількісні і якісні зміни на ринках праці, у чисельності та структурі складу населення, коливанні демоекономічного навантаження, попиті населення на ті чи інші товари чи послуги та інше.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на динамічність міграційних процесів, вивчення їх тенденцій в Україні комплексно досліджуються І. В. Горбачовою, О. О. Малиновською, Л. Г. Ткаченко, В. Ю. Ткач. Міграційні процеси з точки зору відтворення міграційно-

го потенціалу привертають увагу зарубіжних вчених — А. Г. Вишневського, Ж. А. Зайончковської, Л. Л. Рибаківського, В. І. Мукомеля, Т. Н. Юдіної та вітчизняних — М. В. Авксентьева, Е. М. Лібанової, В. П. Кіпень, І. М. Прибиткової. Зміна складу, характеру, напрямів та інтенсивності міграції зумовили зміну її впливу на соціально-економічний розвиток країни. Тому потребують теоретичного переосмислення природи та причини міграцій, відстеження масштабів різних видів міграції, визначення взаємовпливу ситуації на ринку праці та процесу формування обсягів і напрямків міграційних переміщень, корегування державної міграційної політики.

Теоретична і практична значимість проблеми стали підставою для формулювання **мети дослідження** — визначення соціально-економічних передумов відтворення міграційного потенціалу населення України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міграція населення як складний соціально-економічний процес визначається різними об'єктивними і суб'єктивними чинниками. Слід зазначити, що потреби, які складають основу мотиваційно-потребової системи, ставши джере-

© Н. В. Ушенко, 2014

лом активності людини, регулюють її поведінку, у тому числі міграційну.

Ринкові умови функціонування зумовили появу поняття «потенціал», під яким узагальнено розуміють можливості, скриті резерви ресурсу. У демографії поява поняття «міграційний потенціал» було пов'язано із його узагальненим трактуванням як чисельності населення певної країни, що проживає за її межами.

Так, А. Г. Вишневський до ядра російської діаспори відносив російське і російськомовне населення, визнаючи умовний характер такого підходу [1, с. 24–25]. За дослідженням Л. Л. Рибаківського, в середині 90-х років в якості базового принципу віднесення до міграційного потенціалу була запропонована геополітична константа, залежно від чого населення Росії розподілилося на 4 групи: власне росіяни, корінні народи, народи, які є представниками титульних національних країн нового зарубіжжя, та народи, які в той чи інший час опинилися через різні причини на території Росії та інтегрувалися в її населення [2, с. 37–38]. У «Демографічному понятійному словнику» визначено, що цей термін став застосовуватися для оцінки можливих до переселення в Росію з нового зарубіжжя співвітчизників, які залишилися там після створення незалежних держав [3, с. 177]. Неоднозначність розуміння «міграційного потенціалу» зумовлена критеріальними ознаками віднесення до нього категорій населення. На

думку Л. Л. Рибаківського, критеріями для структурування населення з метою віднесення його до міграційного потенціалу мають стати «крайній» та етнічний критерії [4].

В. І. Мукомель визначає міграційний потенціал співвітчизників як максимально можливу на певний момент чисельність потенційних мігрантів, які можуть виїхати з країни проживання за умови збереження значимості і структури факторів, що виштовхують і залучають [5]. На думку В. П. Кіпеня, міграційний потенціал — це частка населення з високим рівнем психологічної готовності до виїзду, яка характеризується прийнятним, але не реалізованим рішенням про переїзд [6, с. 28]. На такому розумінні міграційного потенціалу і базується наше дослідження, оскільки воно дозволяє комплексно дослідити аналітичні та регуляторні засади відтворення міграційного потенціалу України з метою досягнення його максимально бажаних кількісно-якісних параметрів.

При вивченні міграційних установок, цінностей та орієнтирів демографічна складова виступає кількісною основою міграційного потенціалу населення певної територіальної системи, тому потребує першочергової уваги (табл. 1).

Тривалий час чисельність населення України зменшувалася внаслідок доповнення природного скорочення негативним сальдо міждержавних міграцій. З 2005 р. сальдо міграцій стало позитивним (рис. 1).

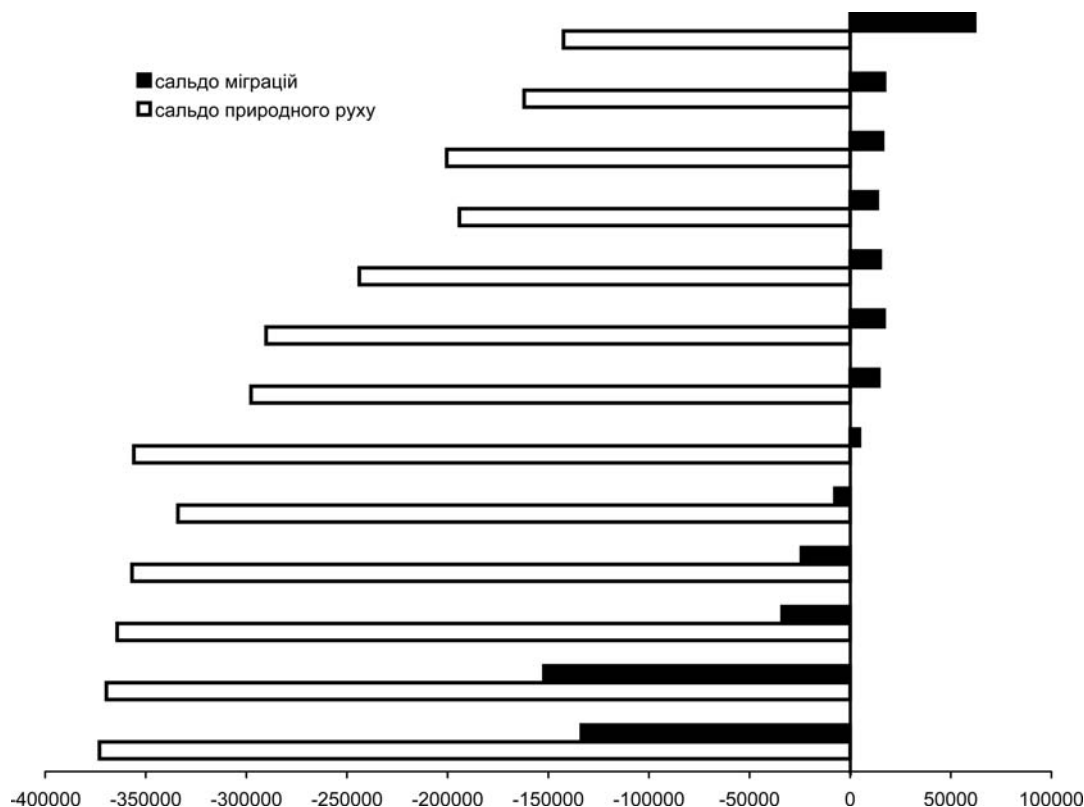

Рис. 1. Зміна чисельності населення України за рахунок природного та міграційного руху у 2000–2012 рр., осіб [8]

Таблиця 1

Показники природного руху населення України за регіонами

Регіони	Чисельність постійного населення, млн. осіб					2012 до 2008, у %	Коефіцієнт народжуваності					2012 до 2008, у %	Коефіцієнт смертності					2012 до 2008, у %	Коефіцієнт природного приросту					Відхилення 2012 до 2008, +/-
	2008	2009	2010	2011	2012		2008	2009	2010	2011	2012		2008	2009	2010	2011	2012		2008	2009	2010	2011	2012	
Україна	45,96	45,78	45,69	45,53	45,41	98,8	11,0	11,1	10,8	11,0	11,4	103,6	16,3	15,3	15,2	14,5	14,5	89,0	-5,3	-4,2	-4,4	-3,5	-3,1	2,2
АР Крим	1,96	1,96	1,96	1,96	1,96	100,0	11,9	12,0	11,8	11,9	12,6	105,8	15,6	14,5	14,5	14,0	13,7	87,8	-3,7	-2,5	-2,7	-2,1	-1,1	2,6
Вінницька	1,65	1,64	1,64	1,63	1,62	98,1	10,8	10,9	10,6	10,9	11,2	103,7	17,1	16,2	16,1	15,5	15,4	90,0	-6,3	-5,3	-5,5	-4,6	-4,2	2,1
Волинська	1,03	1,03	1,03	1,04	1,04	100,9	14,8	14,8	14,3	14,1	14,8	100,0	15,0	14,1	13,9	13,3	13,2	88,0	-0,2	0,7	0,4	0,8	1,6	1,8
Дніпропетровська	3,37	3,35	3,34	3,33	3,31	98,2	11,0	11,1	10,6	10,9	11,2	101,8	17,7	16,3	16,3	15,7	15,5	87,5	-6,7	-5,2	-5,7	-4,8	-4,3	2,4
Донецька	4,49	4,45	4,44	4,41	4,38	97,5	9,8	9,7	9,3	9,4	9,8	100,0	18,1	16,8	16,6	16,1	16,1	89,0	-8,3	-7,1	-7,3	-6,7	-6,3	2,0
Житомирська	1,29	1,29	1,29	1,28	1,27	98,4	11,3	11,7	11,4	11,9	12,2	108,0	18,3	17,0	16,6	16,0	16,3	89,0	-7,0	-5,3	-5,2	-4,1	-4,1	2,9
Закарпатська	1,24	1,24	1,24	1,25	1,25	100,8	14,7	14,6	14,7	14,8	15,1	102,7	13,0	12,5	12,0	11,7	11,8	90,7	1,7	2,1	2,7	3,1	3,3	1,6
Запорізька	1,82	1,81	1,81	1,80	1,79	98,3	10,3	10,1	10,0	10,1	10,6	103,0	16,5	15,5	15,8	15,0	14,8	89,6	-6,2	-5,4	-5,8	-4,9	-4,2	2,0
Івано-Франківська	1,38	1,38	1,38	1,38	1,38	100,0	12,3	12,6	11,8	12,0	12,4	100,8	13,3	12,7	12,7	12,1	12,2	91,7	-1,0	-0,1	-0,9	-0,1	0,2	1,2
Київська	1,72	1,72	1,71	1,71	1,72	100,0	11,7	12,0	11,5	11,7	12,2	104,2	17,9	16,7	16,5	15,6	15,8	88,2	-6,2	-4,7	-5,0	-3,9	-3,6	2,6
Кіровоградська	1,02	1,01	1,01	1,00	0,99	97,0	10,2	10,7	10,4	10,5	11,0	107,8	18,6	17,4	17,4	16,6	16,5	88,7	-8,4	-6,7	-7,0	-6,1	-5,5	2,9
Луганська	2,33	2,31	2,30	2,28	2,26	97,0	9,5	9,3	9,1	9,3	9,6	101,0	18,0	16,9	16,9	16,3	16,0	88,8	-8,5	-7,6	-7,8	-7,0	-6,4	2,1
Львівська	2,53	2,59	2,53	2,52	2,52	99,6	11,3	11,8	11,2	11,4	11,9	105,3	13,7	12,9	12,8	12,3	12,5	91,2	-2,4	-1,1	-1,6	-0,9	-0,6	1,8
Миколаївська	1,20	1,19	1,19	1,18	1,18	98,3	11,2	11,0	10,8	11,0	11,5	102,6	16,6	15,7	15,8	14,8	14,7	88,5	-5,4	-4,7	-5,0	-3,8	-3,2	2,2
Одеська	2,38	2,38	2,38	2,38	2,38	100,0	12,0	12,1	12,0	12,2	12,7	105,8	15,9	15,0	15,1	14,1	14,1	88,6	-3,9	-2,9	-3,1	-1,9	-1,4	2,5
Полтавська	1,50	1,49	1,49	1,48	1,46	97,3	9,7	9,8	9,5	9,6	9,9	102,0	18,4	17,8	17,5	16,4	16,4	89,1	-8,7	-8,0	-8,0	-6,8	-6,5	2,2
Рівненська	1,15	1,15	1,15	1,15	1,15	100,0	14,8	15,2	14,8	15,3	15,9	107,4	14,1	13,4	13,0	12,3	12,4	88,0	0,7	1,8	1,8	3,0	3,5	2,8
Сумська	1,18	1,17	1,16	1,15	1,15	97,4	9,1	9,1	8,9	9,1	9,7	106,5	18,7	18,0	17,3	16,3	16,6	88,7	-9,6	-8,9	-8,4	-7,2	-6,9	3,0
Тернопільська	1,09	1,09	1,08	1,08	1,08	99,0	11,3	11,4	10,9	11,1	11,3	100,0	14,8	14,3	14,4	13,7	13,8	93,2	-3,5	-2,9	-3,5	-2,6	-2,5	1,0
Харківська	2,77	2,75	2,75	2,73	2,73	98,5	9,8	9,8	9,5	9,6	9,9	101,0	16,2	15,3	15,2	14,6	14,6	90,1	-6,4	-5,5	-5,7	-5,0	-4,7	1,7
Херсонська	1,10	1,09	1,09	1,08	1,08	98,1	11,3	11,2	11,4	11,1	11,7	103,5	16,3	15,4	15,1	14,6	14,7	90,2	-5,0	-4,2	-3,7	-3,5	-3,0	2,0
Хмельницька	1,34	1,30	1,33	1,32	1,31	97,7	11,0	11,0	10,8	10,9	11,3	102,7	17,0	16,3	15,7	15,2	15,5	91,2	-6,0	-5,3	-4,9	-4,3	-4,2	1,8
Черкаська	1,30	1,29	1,29	1,28	1,27	97,6	9,5	9,7	9,7	9,7	10,0	105,2	17,9	16,9	16,9	16,3	16,2	90,5	-8,4	-7,2	-7,2	-6,6	-6,2	2,2
Чернівецька	0,90	0,90	0,90	0,90	0,90	100,0	12,2	12,2	12,2	12,5	12,8	105,0	13,5	12,9	13,0	12,4	12,5	92,5	-1,3	-0,7	-0,8	0,1	0,3	1,6
Чернігівська	1,11	1,10	1,10	1,08	1,07	96,3	8,9	9,4	9,1	9,3	9,4	105,6	21,1	19,9	19,6	18,5	18,6	88,1	-12,2	-10,5	-10,5	-9,2	-9,2	3,0
м. Київ	2,72	2,74	2,75	2,77	2,79	102,5	11,6	11,7	11,5	11,4	12,0	103,4	10,9	10,2	10,3	9,6	9,8	90,0	0,7	1,5	1,2	1,8	2,2	1,5
м. Севастополь	0,38	0,38	0,38	0,38	0,38	100,0	11,0	11,2	11,0	11,2	12,0	109,0	15,6	14,5	14,7	14,1	13,7	87,8	-4,6	-3,3	-3,7	-2,9	-1,7	2,9

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [7].

Загальний обсяг зареєстрованих переміщень мігрантів незалежно від напрямків їх потоків, країн, регіонів і типів поселень становив, за даними Державної служби статистики України, від 1406,6 тис. осіб у 2008 р. до 1390,6 тис. осіб у 2012 р. (рис. 2).

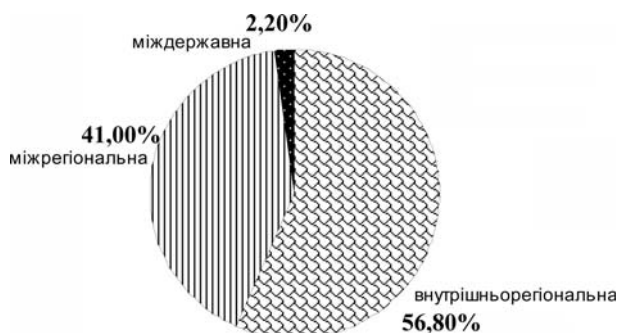

Рис. 2. Структура міграційного відтоку населення України у 2012 р., % [9, с. 177]

Такий розподіл за потоками вказує на переважний розвиток внутрішньорегіональних переміщень мігрантів, частка яких у загальному обсязі валової міграції становила у 2012 р. 56,8 %. Внутрішні міграції не впливають на зміну чисельності населення держави, а тільки на його перерозподіл в межах її регіонів. Міжрегіональні міграції населення займають вагомe місце у процесі перерозподілу населення та трудових ресурсів у межах країни. Вони є своєрідним індикатором соціально-економічного розвитку області та показують привабливість чи непривабливість регіону всередині держави.

Домінантою внутрішньорегіонального міграційного руху в Україні залишався, як і раніше, перерозподіл сільських жителів у міста в межах свого регіону (області, територіальної автономії). Досить вагомою складовою територіальних переміщень жителів України була міжрегіональна міграція, що досягала в 2008–2012 рр. більше третини загального обсягу валової міграції — від 37,4 % до 41 % (табл. 2).

Таблиця 2

Сальдо міграції (міжрегіональної та міждержавної) за регіонами, осіб

Регіони	Сальдо міжрегіональної міграції					2012 до 2008, +/-	Сальдо міждержавної міграції					2012 до 2008, +/-
	2008	2009	2010	2011	2012		2008	2009	2010	2011	2012	
Україна	x	x	x	x	x	x	14921	13447	16133	17096	61844	46923
АР Крим	935	890	1140	1463	84	-851	2535	2132	2306	2176	4328	1793
Вінницька	2309	-1337	-1029	-337	-1749	-4058	644	790	642	805	1418	774
Волинська	29	-251	-109	475	-613	-642	49	33	107	196	337	288
Дніпропетровська	-2248	-1434	-1075	-1346	-1564	684	476	351	1047	1131	3459	2983
Донецька	-1873	-2568	-2130	-2089	-4449	-2576	986	709	1059	1578	4370	3384
Житомирська	-2224	-1632	-613	-714	426	2650	118	119	321	168	477	359
Закарпатська	-1023	-938	-772	-393	-370	653	-357	-229	-60	-70	-151	206
Запорізька	-961	-485	-529	-1387	-1361	-400	591	602	715	575	2460	1869
Івано-Франківська	-339	-244	87	254	-40	299	200	130	141	268	1400	1200
Київська	726	1705	3990	7476	7072	6346	629	439	564	1197	1617	988
Кіровоградська	-4042	-2460	-1023	-1585	-2160	1882	63	92	349	137	403	340
Луганська	-3181	-2177	-2621	-3061	-4034	-853	-449	-445	227	402	2482	2931
Львівська	-698	-436	-818	-1590	-794	-96	-33	-107	-58	38	2005	2038
Миколаївська	-1588	-1215	-738	-961	-1659	-71	443	498	373	314	679	236
Одеська	2633	2768	2180	1523	2782	149	3966	2951	2922	2567	7345	3379
Полтавська	-347	11	-370	-754	-1203	-856	79	194	417	415	1417	1338
Рівненська	-1606	-1332	-1098	-1774	-1491	115	-266	-135	-77	-25	89	355
Сумська	-1428	-1418	-1145	-1126	-1423	5	108	180	158	275	248	140
Тернопільська	-1475	-1226	-1071	-844	-565	910	1	7	77	13	97	96
Харківська	2672	1462	1222	366	1984	-688	1733	523	617	468	13141	11408
Херсонська	-2767	-1366	-1374	-1301	-2157	610	8	157	224	174	283	275
Хмельницька	-995	-583	-811	-1554	-1006	-11	184	245	208	423	280	96
Черкаська	-573	46	-775	-157	-1202	-629	253	329	299	451	656	403
Чернівецька	410	531	272	512	316	-94	250	395	363	386	1312	1062
Чернігівська	-800	-202	-348	-191	-1321	-521	-27	318	363	536	600	627
м. Київ	21345	12688	8366	8163	14703	-6642	2055	2716	2245	1878	10015	12070
м. Севастополь	1707	1203	1192	932	1794	87	682	453	584	620	1077	395

Джерело: складено автором за [10].

Дані Державної служби статистики України дозволяють стверджувати, що у більшості регіонів сальдо міжрегіональної міграції має від'ємне значення. Хоча у той же час спостерігається зменшення сальдо міграції, що свідчить про зниження інтенсивності міграційних потоків. Найбільші втрати несуть Донецька, Луганська, Кіровоградська, Херсонська, Вінницька, Миколаївська області, що обумовлюється прискореними тенденціями формування протилежних потоків міграції населення цих областей, а саме зростанням вибуття і скороченням прибуття. Позитивне сальдо міграції в межах України у 2012 році спостерігалось у 8 регіонах — Чернівецькій, Житомирській, Харківській, Одеській, Київській областях, АР Крим, м. Севастополі, м. Києві. Так званім «центром тяжіння» вітчизняних мігрантів є центральний регіон, який забезпечує зростання позитивного сальдо міграції у м. Києві та Київській області. Загалом значення загального сальдо міграції та міграції в межах України протягом 2008–2012 рр. залишається від'ємним, але його розмір за цей період скоротився більше ніж удвічі.

За результатами першого загальнонаціонального обстеження «Життєві шляхи населення України» з питань трудових міграцій (2008 р.) визначено, що протягом 2005 — першої половини 2008 рр. за кордоном працювали 1,5 млн. мешканців України, або 5,1 % населення України працездатного віку [11, с. 27].

За даними Світового Банку, основним міграційним коридором українських мігрантів є Росія — 3,6 млн. осіб [12]. Серед країн Європи у 2012 році найбільш для українських емігрантів популярними були Італія, Чехія, Португалія, Великобританія, Австрія (рис. 3).

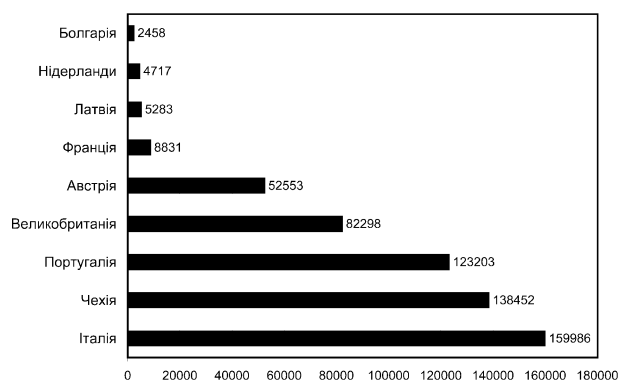

Рис. 3. Чисельність українців в країнах Європи у 2012 р., осіб [13, с. 40]

Спеціальні обстеження та експертні оцінки дають підстави стверджувати, що реальна кількість працівників-емігрантів набагато більша за офіційну. У національній доповіді за 2012 р. «Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості» вказано, що Україна є найбільшою країною-донором робочої сили в Європі: не менше ніж 2

млн. наших співгромадян постійно або періодично працюють за межами країни [14, с. 338]. У 2012 р. Відділ економічних і соціальних проблем ООН оприлюднив прогноз, згідно з яким до 2050 р. населення України скоротиться до 26 млн. осіб, а трудова міграція відіграє провідну роль у цьому [15].

Отже, інтенсивність міграційних процесів виступає індикатором зниження рівня життя населення, що залежить від соціально-економічної ситуації певних територій. Зокрема, це проявляється в тому, що території міст обласного підпорядкування та прилеглі до них території на регіональному рівні зберігають та нарощують свою привабливість для населення як місця проживання, а окраїнні території, в яких через занепад власної соціальної сфери та погіршення транспортної доступності до її послуг в більш розвинених територіях, через зміни в господарстві, які призвели до значно меншої потреби у працівниках для виготовлення одиниці продукції, а також через скорочення виробництва втрачають свою привабливість як місця проживання.

Позитивними наслідками міграції слід визнавати часткову компенсацію старіння й скорочення населення, часткове задоволення попиту на роботу силу, яка залучається для виконання робіт із низькою оплатою й у важких умовах, збільшення грошових надходжень до країни за рахунок приватних переказів емігрантів, зменшення бюджетного навантаження завдяки економії коштів на пенсії та соціальні пільги. При цьому значні міграційні відтоки неминуче викликають додаткові видатки з Державного бюджету, особливо якщо мова йде про біженців і вимушених переселенців, та породжують цілу низку негативних явищ, таких як деформування статеві-вікової структури, збільшення показника навантаження на одного працівника, зростання незареєстрованого сегменту ринку праці, втрати інтелектуального потенціалу професіоналів, наростання до мігрантів негативного ставлення у місцевого населення і навіть до соціального вибуху, зменшення надходжень до бюджету як наслідок скорочення кількості потенційних платників податків.

Проведене Всеукраїнське соціологічне дослідження в рамках проекту «Міграційний потенціал України в контексті набуття безвізового режиму з ЄС» (2010 р.) встановило, що найважливішою детермінантою міграційного потенціалу є оцінка існуючої соціально-економічної ситуації в місці проживання і перспективи її зміни в майбутньому (превалює негативна оцінка такої можливості). Більшості співвітчизників бути оптимістами не дають проблеми, пов'язані зі складним матеріальним становищем і станом здоров'я. Їх відзначили як ті, що найбільше зараз турбують, відповідно 59 % і 53 % опитаних; рідше виокремлювали комунально-побутові проблеми (31 %) і стурбованість майбутнім

дітей та онуків (24 %); чимало людей стурбовані політичними й економічними проблемами в суспільстві (16 %) та переймаються особистою безпекою і безпекою рідних (14 %). Цілі задумуваних поїздок українців до країн Європи розподілилися таким чином: з метою туризму, відпочинку 66 % з тих, хто має хоч якісь наміри щодо зарубіжних поїздок; для відвідування родичів, друзів — 14 %; ділова поїздка, бізнес, відрядження — 10 %; на навчання — 5 %. Наміри поїхати в європейські країни з метою тимчасового працевлаштування виявилися у 23 % та постійного проживання — у 10 % опитаних. Ключовими мотивами міграції на сучасний момент є низький рівень доходів (80 %) і відчуття безперспективності в рідній країні (36 %), виштовхують людей з країни також нестабільна політична ситуація (29 %) та відсутність соціальної підтримки держави (28 %), істотне значення для українців має прагнення потрапити в країну із стабільнішим політико-правовим станом і високими соціальними стандартами. Основною стримувальною обставиною для виїзду за кордон більшості є відсутність достатніх матеріальних коштів (майже половина опитаних (46 %) назвали її істотною перешкодою для виїзду); другим за значимістю бар'єром є складність процедури оформлення візи для цього (28 %). Загалом міграційний потен-

ціал визначено як достатньо помірний. Наявні наміри мігрувати переводять в практичну площину в кілька раз менше людей. Проте сукупний рівень міграційного потенціалу може суттєво зрости при відповідних посиленнях чинників «виштовхування» внутрішнього порядку, зважаючи на наявність передумов до цього — і критичні оцінки суспільних перемін в країні, і песимізм очікувань, і широко розповсюджене прийнятне ставлення до виїзду з країни як способу реакції на суспільні та особисті життєві проблеми. Спрогнозовано граничні значення зовнішньоорієнтованого міграційного потенціалу України, що становить 1,5 % населення, або приблизно 516 тис. осіб. Відзначена залежність оцінок від регіону проживання (найбільш негативістська оцінка змін за рік в Центральній Україні (44 %), більш поміркована — на Заході (24 %), на Сході і Півдні України 38 % відзначили погіршення ситуації, 22 % — покращення, 40 % — залишилися без змін) [16, с. 9–20].

Проведене у 2013 р. Інститутом соціології НАН України соціологічне дослідження дозволило визначити, що у 2013 р. 9,6 % українців у віці 18 років і старше мали намір шукати роботу в інших країнах. А про бажання виїхати з України назажди заявили 24,1 % співвітчизників (табл. 3).

Таблиця 3

Міграційні установки і плани жителів України, 2013 р., %

Міграційні установки і плани	Усі жителі України, які мають роботу	Розподіл працівників за місцем роботи щодо місця постійного проживання		
		у тому числі		
		за місцем постійного проживання	в іншому населеному пункті країни	за межами України
Хотіли б Ви виїхати з населеного пункту, де постійно живете?				
Так, хотів би	28,2	26,7	34,2	62,5
Важко сказати	17,9	17,3	20,5	25,0
Ні	53,9	56,0	45,3	12,5
Куди саме Ви б хотіли поїхати?				
В іншу місцевість в Україні	8,5	7,9	11,8	—
У Росію	7,5	6,9	8,0	44,4
В інші республіки колишнього СРСР	2,0	2,1	1,9	—
За кордон колишнього СРСР	14,6	14,3	16,8	—
Ще не знаю, куди	25,2	25,8	21,1	44,4
Ніколи і нікуди я не поїхав би	42,2	42,9	40,4	11,2
Чи збираєтеся ви виїхати за кордон з метою тимчасового працевлаштування в найближчий рік?				
Так	9,6	7,3	17,5	77,8
Ні	90,4	92,7	82,5	22,2

Джерело: [17].

Зміцнення міграційних установок, безумовно, вказує на погіршення рівня життя громадян України, а серед всіх видів міграції превалює трудова. У сукупності це вказує на закріплення міграційного потенціалу у його кількісному та якісному вимірах.

Міграційна ситуація та міграційна поведінка людей, виступаючи одним із загальних індикато-

рів проблем соціально-економічного розвитку як країни, так і окремих регіонів, підсилювана ризиками її наслідків, обумовлює важливість уваги держави до цього соціально-політичного й економічного явища. Зважаючи на те, що міграційна політика — це частина соціально-економічної політики як з огляду на роль цієї політики як інстру-

менту досягнення її мети, так і з огляду на те, що міграційна політика є елементом державного плану проектування бажаної кількості та якості населення. З проведеного дослідження випливає, що стратегічна мета міграційної політики — максимізувати позитивні та мінімізувати негативні наслідки міграції, задовольнити інтереси всіх її учасників. При цьому регулювання трудових міграцій в основному лежить в площині зайнятості через регулювання ринку праці. Акценти державної політики слід поступово зміщувати від практики регулювання поточної ситуації, що складається на національному ринку праці, у бік здійснення запобіжних заходів та опікування якістю робочої сили, забезпечення й закріплення прогресивних зрушень у регіональній та галузевій структурі зайнятості. У сучасних умовах держава має застосовувати економічні, інформаційні, культурні важелі для зменшення зовнішньої міграції українців. Напрямами регулювання внутрішніх міграцій населення України є підвищення економічної активності населення, зменшення безробіття, забезпечення освітньо-професійної відповідності між попитом і пропозицією робочої сили.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Визначено, що показники природного руху населення становлять демографічну основу міграційного потенціалу, а міграційні установки, цінності та орієнтації визначають наміри його спрямованості та обсягів, а за умови їх реалізації — його міграційного руху. Незважаючи на незначне зростання коефіцієнта народжуваності та незначне зменшення коефіцієнта смертності, природний рух населення зберігає від'ємне значення (знизився з 5,3 у 2008 р. до 3,1 у 2012 р.). Міграційні установки, виступаючи індикаторами соціально-економічного стану території, вказують на погіршення рівня життя громадян України.

Виявлено, що обсяги внутрішньорегіональних міграцій формуються на основі тривалого процесу урбанізації країни, що в результаті збільшило їх протягом 2008–2012 рр. з 37,4 % до 41,0 %. Специфікою міжрегіональних міграцій стало утворення «центру тяжіння», яким став центральний регіон, що забезпечує зростання позитивного сальдо міграції у м. Києві та Київській області. Загалом значення загального сальдо міжрегіональної міграції протягом 2008–2012 рр. залишається від'ємним, але його розмір за цей період скоротився більш ніж удвічі. Сальдо міждержавних міграцій, починаючи з 2005 р., стало позитивним, а в 2006 р. вперше з початку 90-х років реєструється приріст населення за рахунок міждержавного міграційного обміну. Тому зміна обсягів міждержавної міграції позитивно вплинула на демографічну ситуацію в Україні, але при цьому збільшилися обсяги вибуття населення країни.

Статистична аналітика та соціологічні обстеження вказують на пріоритетність економічних чинників, що визначає трудову міграцію як осно-

вну. Визначено залежність міграційної поведінки від факторів «виштовхування», які підвищують рівень міграційного потенціалу та каталізують його реалізацію. Тому пріоритетними напрямами регулювання міграційних процесів слід визначити: 1) з попереджувальною метою мінімізувати фактори виштовхування, що активізують міграційну поведінку населення; 2) позитивізувати наслідки міграційних процесів, тобто впроваджувати заходи щодо компенсації втрат від міграції населення, 3) удосконалити стратегічні плани України у кількісному та якісному вираженні міграційного руху. Їх реалізація буде сприяти підвищенню рівня оплати праці працівників, покращенню ситуації у сфері зайнятості та рівня життя населення країни, що, відповідно, покращить ситуацію у міграційній сфері. З метою удосконалення міграційної політики держави визначені напрями потребують конкретизації у подальших дослідженнях.

Література

1. Миграционная ситуация в России: социально-политические аспекты / Ин-т народнохозяйственного прогнозирования РАН. Лаборатория миграции населения, РЭНД (США) ; науч. ред. Ж. А. Зайончковская. — М., 1994. — 106 с.
2. Рыбаковский Л. Л. Россия и новое зарубежье: миграционный обмен и его влияние на демографическую динамику / Л. Л. Рыбаковский. — М. : ИСПИ РАН, 1996. — 53 с.
3. Демографический понятийный словарь / под ред. проф. Л. Л. Рыбаковского. — М. : ЦСП, 2003. — 352 с.
4. Миграционный потенциал новых независимых государств и условия его привлечения в Россию (резюме доклада (2009) [Электронный ресурс] / Л. Л. Рыбаковский. — Режим доступа : <http://www.fundeh.org/publications/articles/142/>.
5. Мукомель В. И. Миграционный потенциал и перспективы иммиграции соотечественников из государств СНГ и Балтии / В. И. Мукомель // Этнопанорама. — 2001. — № 3. — С. 47–59.
6. Кіпень В. П. Міграційний потенціал України у соціологічному вимірі / В. П. Кіпень // Соціально-економічні та етнокультурні наслідки міграції для України : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 27 вересня 2011 р.) / упоряд. О. А. Малиновська. — К. : НІСД, 2011. — 344 с.
7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Ткаченко Л. Г. Сокращение численности населения Украины: причины и возможности преодоления [Электронный ресурс] / Л. Г. Ткаченко. — Режим доступа : <http://demoscope.ru/weekly/2013/0563/analit03.php>.
9. Україна у цифрах 2012 [статистичний збірник] / Державна служба статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. — К., 2013. — 248 с.

10. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

11. Зовнішня трудова міграція населення України / Український центр соціальних досліджень ; Державний комітет статистики України. — К., 2009. — 118 с.

12. Миграция и денежные переводы: цифры и факты — 2011 : статистический справочник [Электронный ресурс] / Мировой банк. — Режим доступа : <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTDECPROSPECTS/0,,contentMDK:21352016~pagePK:64165401~piPK:64165026~theSitePK:476883,00.html>.

13. Горбачова І. Тенденції міжнародної трудової міграції робочої сили в умовах глобалізації / І. Горбачова // Україна: аспекти праці. — 2013. — № 5. — С. 39–44.

14. Сталій людський розвиток: забезпечення справедливості : Національна доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птахи ; кер. авт. колективу Е. М. Лібанова. — Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2012. — 412 с.

15. Ткач В. Ю. Європейський ринок праці в системі міжнародної міграції трудових ресурсів / В. Ю. Ткач // Економіка АПК. — 2012. — № 2. — С. 138–143.

16. Кіпень В. П. Міграційний потенціал України / В. П. Кіпень, М. В. Авксентьев. — Донецьк : Східний видавничий дім, 2011. — 128 с.

17. Прибыткова И. М. Трансформация структуры миграционных потоков в Украине и их динамика в условиях мирового финансового кризиса [Электронный ресурс] / И. М. Прибыткова. — Режим доступа : <http://demoscope.ru/weekly/2013/0563/analit01.php>.